

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Здійснено аналіз поняття психологічної культури та особливостей її формування і розвитку; визначено роль і місце психологічної культури в структурі навчально-професійної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання; розроблена концептуальна модель психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання.

Ключові слова: психологічна культура, вчитель трудового навчання, рефлексія, цінність, креативність, методологічний підхід, концептуальна модель.

Актуальність проблеми дослідження. Психологічна культура є важливим елементом професійного розвитку та праці особистості вчителя. Педагог формує і розвиває особистість учня, виконує роль транслятора цінностей, які складають основу культури нації. Психологічна специфіка професійної діяльності вчителя трудового навчання полягає у розвитку особистості учнів в умовах праці. Це досягається не тільки навчанням дітей практичним операціям і прийомам для створення матеріальних виробів, але і формуванням в учнів любові до праці, розвитком усвідомлення дітьми праці як цінності, що є важливим, але майже знеціненим елементом культури суспільства в сучасних умовах життя в Україні. Саме високий рівень психологічної культури дозволяє майбутньому вчителю трудового навчання посилити ефективність професійної діяльності, саморозвитку і самоактуалізації, а також успішно формувати особистість школяра як суб'єкту праці, забезпечувати його різнобічний розвиток, зокрема, розвиток технічного і творчого мислення, виховувати переконання цінності праці, цінності особистості, людини, яка працює. Розробка і більш чітка конкретизація теоретичного та методологічного аспектів проблеми надасть можливість потужної організації умов для розвитку психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання у вищому педагогічному навчальній закладі.

Метою даної роботи було теоретично обґрунтувати методологічний підхід до вивчення проблеми і розробити концептуальну модель психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання.

Виклад матеріалу. Як предмет спеціального дослідження, у працях видатних діячів науки Б.Г. Ананьєва, В.С. Біблера, Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Г.С. Костюка та ін., психологічна культура почала розглядатися у 70-х роках ХХ століття. Вона постає в центрі уваги таких відомих вітчизняних науковців, як В.І. Войтко, В.О. Сухомлинський, О.О. Бодальов, Н.В. Чепелева, О.Я. Березіна, сучасних психологів Росії (О.Г. Асмолов, Л.С. Колмогорова, О.І. Мотков, Т.Н. Юренко та ін.), Білорусі (Я.Л. Коломінський), а також України (Г.О. Балл, І.Д. Бех, Н.А. Побірченко, П.С. Перепелиця, В.І. Панченко, Е.О. Помиткін, В.В. Рибалка, З.Л. Становських, О.М. Ігнатович, М.В. Бастун, Н.І. Волошко та ін.).

Серед найбільш відомих сучасних підходів до вивчення зазначеної проблеми є наступні: **структурно-функціональний підхід** до вивчення психологічної культури особистості, що розроблений російськими колегами і застосований в умовах підготовки учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (Л.С. Колмогорова, О.І. Мотков) [1]; **підхід до вивчення у загальному і професійному аспектах** розвитку психологічної культури особистості (Я.Л. Коломінський) [2]; **особистісний, рефлексивно-ціннісно-креативний підхід** до вивчення психологічної культури особистості в її неперервному професійному розвитку (В.В. Рибалка) [3, 156], який було взято за основу дослідження.

Відповідно до останнього зазначеного підходу, психологічну культуру майбутнього вчителя трудового навчання слід розглядати як складову частину його загальної і професійної культури, що є системною характеристикою особистості студента, яка являє собою соціально, онтологічно та внутрішньоособистісно детермінований рівень засвоєння, усвідомлення, використання і функціонування спеціальних психологічних цінностей, в якості яких виступають

ефективні професійно-психологічні знання, вміння, навички, здібності до високопрофесійної психолого-педагогічної і трудової діяльності особистості педагога. Тоді розвиток психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання полягає у рефлексії ним психологічних знань, умінь, особистісних властивостей, усвідомленні їх як професійних цінностей, у творчому використанні особистісно-професійних якостей і здібностей в процесі навчання, розвитку та професійної діяльності студентів.

З метою уточнення методологічних позицій ми розкрили специфіку діяльності вчителя трудового навчання із розвинутою психологічною культурою з позицій особливостей суб'єкт-суб'єктної і суб'єкт-об'єктної діяльності вчителя трудового навчання; розглянули психологічні особливості розвитку особистості учня на уроках трудового навчання та усвідомлення ним праці й особистості як вищої цінності; з'ясували професіографічні вимоги до особистості вчителя трудового навчання з розвинутою психологічною культурою.

На уроках праці учень розвивається як особистість у міру оволодіння трудовими операціями і прийомами за умови, якщо це сприяє: розвитку його спілкування в умовах праці; розвитку спрямованості учня на працю, як джерело породження цінностей; розвитку таких характерологічних особливостей учня, як працелюбність, цінування і повага до своєї праці та праці інших людей; розвитку в учнів рефлексії цінностей; розвитку практичного, візуально-просторового інтелекту, технічного мислення дитини як складових її інтелектуальної культури; розвитку умінь правильного використання власних психофізіологічних і фізичних особливостей, їх визнання як індивідуальних цінностей, що надала природа; розвитку психологічної культури учня в цілому. З одного боку, вище зазначене обумовлює аксіологізацію психологічного змісту діяльності вчителя трудового навчання і те, на що слід звертати увагу під час професійної, особливо, психологічної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. З іншого боку, це визначає психологічні особливості розвитку особистості учня на уроках трудового навчання.

Розглядаючи сучасні інформаційні джерела, які використовуються у центрах зайнятості, ми виявили, що поки не існує достатньо розробленої професіограми вчителя трудового навчання. Тому було розроблено професіографічні вимоги до вчителя трудового навчання з високою психологічною культурою на основі вимог програми підготовки спеціаліста кваліфікації «Вчитель трудового навчання», із врахуванням шкільної навчальної програми з трудового навчання, педагогічних і психологічних наукових праць вчених, присвячених трудовому вихованню, педагогіці і психології праці та професійної підготовки, профорієнтації (Ю.З. Гільбух, Є.П. Верещак, П.С. Перепелиця, Н.А. Побірченко, В.В. Рибалка, В.К. Сидоренко, Д.О. Тхоржевський, В.В. Синявський, Б.О. Федоришин та багатьох інших). Зміст даної професіограми включає також вимоги до розвитку психологічної культури вчителя трудового навчання.

Враховуючи специфіку діяльності вчителя праці, ми вважаємо доцільним використовувати **методологічний особистісний, рефлексивно-ціннісно-креативний підхід**, який ми розглядаємо як вихідний підхід до вивчення і розвитку психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання. Він передбачає цілісне розуміння особистості як системи певних психологічних якостей студента. Це дозволяє більш якісно вивчати і розвивати психологічну культуру особистості студента шляхом застосування комплексу методів психодіагностики і психологічного впливу; враховувати вікові та індивідуальні особливості професійного розвитку студента; визнавати особистість суб'єкта праці вищою цінністю; осмислювати майбутнім вчителем трудового навчання наявний і потрібний особистісно-професійний рівень розвитку учнів; використовувати різноманітні інтелектуальні засоби самопізнання і саморегуляції; усвідомлювати еталони, стандарти, процедури і механізми пізнавальних процесів у навчально-професійній діяльності; розробляти життєві програми, цілі, цінності, установки, вимоги, прагнення; аксіологічно засвоювати і творчо використовувати майбутнім вчителем трудового навчання професійно-психологічні знання, вміння.

Відповідно до специфіки професійної підготовки та діяльності вчителя праці, психологічної структури особистості педагога та особистісному, рефлексивно-ціннісно-креативному підходу ми пропонуємо власну концептуальну модель психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання та шляхи її вивчення і розвитку (рис. 1).

Модель базується на концепції тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, що розроблена В.В. Рибалкою [3, 105] і передбачає три виміри теоретичного аналізу: 1) соціально-психолого-індивідуальний (підструктури спілкування, спрямованості, характеру, самосвідомості, досвіду, інтелекту, психофізіологічних якостей, як змістів і компонентів психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання); 2) діяльнісний (особливості діяльнісного прояву і функціонування компонентів психологічної культури студентів); 3) генетично-віковий (вікові особливості становлення, формування і розвитку психологічної культури студентів).

Виходячи з позицій особистісного, рефлексивно-ціннісно-креативного підходу, професіографічних вимог, а також специфіки навчально-професійної діяльності, у концептуальній моделі психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання нами визначені наступні її компоненти: комунікативний, мотиваційний, характерологічний, рефлексивний, досвідний, інтелектуальний, психофізіологічний. Кожний з цих компонентів характеризується рефлексивним, ціннісним, креативним рівнем розвиненості.

Висновки. Представлені теоретичні дані дозволяють сформулювати висновок про те, що розвиток компонентів психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання доцільно здійснювати у спеціально організованій особистісно орієнтованій професійній підготовці студентів, що передбачає рефлексію, аксіологізацію та творче використання психологічних знань, умінь, якостей особистості – як власної, так і учня.

А.Г. Видра

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ

Осуществлен анализ понятия психологической культуры и особенностей ее формирования и развития; определены роль и место психологической культуры в структуре учебно-профессиональной деятельности будущего учителя трудового обучения; разработана концептуальная модель психологической культуры будущего учителя трудового обучения.

Ключевые слова: психологическая культура, учитель трудового обучения, рефлексия, ценность, креативность, методологический подход, концептуальная модель.

A.G. Vidra

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PROBLEM OF DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF WORKING TRAINING

The notion of psychological culture and peculiarities of forming and development of psychological culture was analyzed; the role and passage of psychological culture in structure of educational and professional achievement of future teachers of working training was defined; the conceptual model of psychological culture of the future teachers of working training is developed.

Key words: psychological culture, teachers of working training, reflex action, valuable, creative work, methodological approach, conceptual model.

Література

1. Колмогорова Л.С. Становление психологической культуры личности как ориентир современного образования // Педагог. – 1998. – № 3 – С. 12-17.
2. Коломинский Я.Л. Психологическая культура – условие и цель деятельности психолога // Психология. – 2000. – №2. – С. 14-19.
3. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.

Надійшла до редакції 24.01.2007 р.

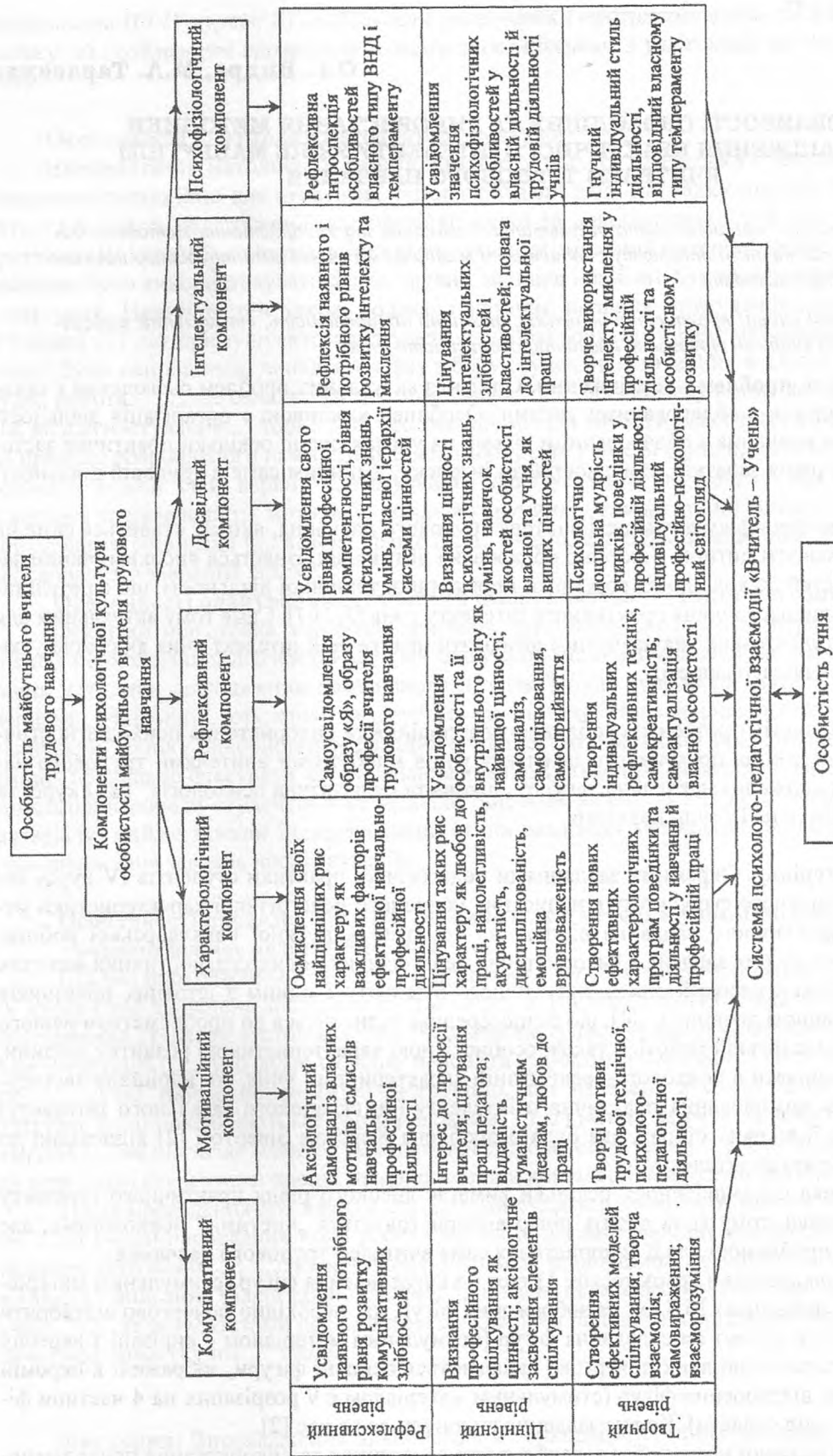

Рис. 1. Концептуальна модель психологічної культури особистості майбутнього вчителя трудового навчання